

تفکر

TAFAKKUR
MONTHLY

دنياهمه هيچ و اهل دنيا همه هيچ
اي هيچ براي هيچ بر هيچ مه پيچ
داني كه پس از عمر چه ماند باقي؟
مهر است و محبت است و باقي همه هيچ
(مولانا جلال الدين بلخي)

ناشر فعاليت هاي علمي-تحقيقي، ادبي و فرهنگي اقوام برادر به زبان هاي
اوزبكي، تركمني، بلوچي، نورستاني، پشه يي، شغناني و گوري.

دريمه دوره، شپاړسم كال، (۳-۴مه) گڼه، پرله پسې (۱۴۰-۱۴۱مه) گڼه، ۱۴۰۳ ل. كال غبرگولي-چنگاښ (جوزا-سرطان)، ۱۴۴۵-۱۴۴۶ هـ. ق. كال ذوالقعدة الحرام-محرم الحرام، ۲۰۲۴م. كال می- جولای

هېواده نه نامي څښتن، شاعر، ژورناليست او نيكه نيكانه ادب نه بابا ارواښاد محمد نواز حقيقت سانين (۲)

گوري

څېړندوی شریف الله سانين

ادبي- فرهنگي او اجتماعي وظيفه او فعاليت نام

ارواښاد محمد نواز حقيقت سانينې لو علمي، ادبي، فرهنگي، مسلكي او تعليمي ټولپلنه، کنفرانس او سيمينارنامه کې يک زېڼته او فعال کادرنه گاشتي نقش او ډېو گوی تۆس. ارواښاد افغانستانه څښتن نامه- نه او شاعرانه مرکزي ټولپلنني او ژورناليستانه مرکزي ټولپلنني عضويت نه افتخار لريمان بؤوه او ۱۳۶۱ سؤري فېلي پاشي څښتن نامه نه او شاعرانه مرکزي ټولپلن (ټولنا) کې نيکه نيکانه او زاتک نامه نه ادبياته نه فنتلېرننې کمېسيؤنه غړي او تينې وخته نه (ستوري) او بعضي واري مجله او اخبار نامه نه اوگان باتي (پښتو) ني ډېوه کې څښتنال (هيئت تحرير) او کؤمک کېريته بؤوه. ارواښادي ۱۳۶۲ سؤري فېلييه پېنه ۱۳۷۰ سؤري فېلي ميز کابل کې افغان راډيو نه اوگان باتي (پښتو) ني ډېوه کې سياسي مبصر او نطاقه نه حبشي علمي، سياسي، ادبي او فرهنگي ارزش وده ټم نامه کېري تۆس.

ارواښادي ۱۳۸۲ سؤري فېلييه کې تانو خلک نه او هېوادواله نه يکېک نه، پرزانه، ارمان نامه نه، ادب او فرهنگ نه پورديک او پوځيؤدمديک او ادبي- فرهنگي کوشش او ټم نامه نه مقصدي (ملي ارمانوناني ادبي او فرهنگي ټولپلن) ژوپه وس زې اتې ټولپلننه تأسسه پېنه دامې زېڼتېليک نه پتؤمشېل (۱۳۹۸ سؤري فېلي) ميز اتې ټولپلنني رئيسه نه حيثي وظيفه او مسووليت لريمان بؤوه او مختلف څښتن نامه نه، شاعرانه، فرهنگيانه او علم او ادبه نه علاقه لريته نامه نه ادبي- فرهنگي اوډايانه پوتېک نه مقصدي اتې ټولپلنني نشراتي ارگانه گاشتي (غونچه) نامي يک مهالني مجلا بي تأسس کېرؤس زې نامگؤيته تسه نه مؤسس بؤوه.

ارواښادي ۱۳۹۲ سؤري فېلي پېنه زېڼتېليک نه پتؤمشېل ميز، يعنې ۱۳۹۸ سؤري فېلي ني څيکېلي ميز افغانستانه قلم ټولپلننه دوره يي رئيسه نه حيثي لو ادبي او فرهنگي مينه او علاقه يي هېواده نه

څښتن ناماټکې، شاعراناټکې، فرهنگياناټکې او قلم نه علاقه وده ناماټکې خدمت او همکټپنه مقصدي وظيفه اجراء کېري تۆس. قلم نه بين المللي ټولپلن (۶۰) هېوادنامه کې (۱۴۴) شانگؤلي لريمان او دنيا نه (۱۸۰۰۰) مطرح څښتن نام اتې ټولپلنني عضويت لريمت زې ارواښاد حقيقت سانين افغانستانه اتې شانگؤلي ني (افغانستانه قلم ټولپلننه) رياسته نه افتخار لريمان بؤوه. ارواښادي اتې ټولپلنني رياسته نه دورانه کې هېواده نه مختلف څښتن نامه، شاعرانه، فرهنگيانه او قلم نه علاقه وده نامه مختلف ادبي- فرهنگي ټولپلنه، کاي ټولپلنه، تجليل ټولپلنه او کتاب مؤکباله نامه نه ځؤي (جريانه) کې تقدير او پالي تۆس او تسؤ هېواده نه ادب او فرهنگ نه لو کيمي پورگاييک، تقويت او مؤخپؤدمديک نه هدي تشويق او همکټ کېري تۆس. اتې نه نېري اياتې ټولپلنني طريقي هېواده نه مختلف څښتن نامه نه، شاعرانه، فرهنگيانه او قلم نه علاقه وده نامه مختلف آثاره

چاپ او نشر کېري تۆس. ارواښاد حقيقت سانين لو پؤلېريک پېنه ادب او شاعري آټکې بي زانيمان بؤوه او لو علاقه او بيزانيکې ادبي او فرهنگي ټولپلنه او مشاعره نامه کې اشتراک کېريمان بؤوه، نو شيلانکې ارواښاد هېواده نه يک پياناته او نامي څښتن، شاعر او ژورناليست يادان ديمان زې اتې فته کې لو زيات کوشش او هله زله نام کېري تۆس. ارواښاده نه شعر نام او نظم نام امه نه هېواده نه کړيته او سؤليته ولس نامه نه ارمان نامه نه ترجماني کېريمان. ارواښاد تانو کاميابي، بيزانيار (خوښي) او بيبخت زېڼتېليک، تانو ولس نامه نه کاميابي او بيزانيار نامه کې لؤتمان بؤوه؛ ارواښاد پل نظر، وتله خيال او وتله انساني ارمان نام لريمان بؤوه او لو زيات مطالعه وده شخصيت بؤوه. ارواښاد يک مسلكي او کادري نظامي افسر بؤوه زې لو زيات فوجي او نظامي جزا نامه کې اوگان باتي (پښتو) ني استاد بي دري تينه. ... ۳مؤخ

اوزبیک تیلی نینگ ساحده قوللنیشی و اوزبیک جمعیت حیاتیده توتگن اورنی

چکیده

مذکور مقاله ده اوزبیک تیلی نینگ ساحده قوللنیشی و اوزبیک جمعیت حیاتیده توتگن اورنی حقیقه سوز باره دی. انسان نینگ اینگ مهم خصوصیتلریدن بیر سیزلش قابلیت دی. روان نطق آرقه لی افاده لنگن فکر توشنرلی و یاقیلمی دیر. طلبه لر گه ساحه بویچه ایگه لگن بیلیم لرنی یازمه و آغزه گی روشده اوزبیک تیلیده افاده ایتیش ملکه لرینی تکامل لشتیریش، ساحده قوللنیلده دیگن تیرمینلر، اساسی توشونچه لر و ساحه دایره سیده قوللنیلده دیگن حجت لرنینگ رسمی لشتیریشینی تأمینلش، نطق اسلوبی، خصوصاً ساحده علمی و رسمی اسلوب امکانیت لریدن فایده لنیش همده اولرنی عملیات گه تطبیق ایتیش کونیکمه سینی حاصل قیلش دن عبارت ایکن لیگی تأکید لنده دی.

کلید سوزلر: سوزلش، روان نطق، اوزلوک سیز تعلیم، ترکی تیللر، ساحه نطقی کامپیتیتلیک، متخصص لیک، آغزه کی و یازمه نطق، ساحه وی تیرمینلر، کونیکمه، ملکه

گیریش

نطق تیلینی ایشگه سالیش جریان دی. انسان نینگ نطق فعالیتی ایچکی واسطه سی و اونی عمل گه آشریش اصولری تیل و نطق نی اوز ایچگه آله دی. مستقل افغانستان رونقی یولیده برچه ساحه لرده گی کبی تعلیم تیزیمیده هم آلیب باريله یاتگن کینگ قمارولی ایشلر، جمعیت ترقیاتی نینی تأمینلش، اوزلوک سیز تعلیم تیزیمینی جاری ایتیش علاحیده اهمیت کسب ایتماقده. شو نینگ دیک، ایرکین، ایجادکار و مستقل فکر ایگه سینی تربیه لب

وايه گه یینکزیش حاضرگی کونینگ مهم وظیفه لریدن حسابلنه دی. آنه تبلیگه احترام و صداقتنی آنه وطن گه احترام و صداقت دیب بیلشیمیز، شونده ی قره شنی حیاتیتمیز قاعده سیگه ایلنیتیریشیمیز کیره ک» دیگن فکرلری برچه میزدن آنه تیلیمیزگه، عرف - عادت و قدریتلریمیزگه حرکت، وطن گه بولگن مهرمیزی عملی فعالیت ده نمایان ایتیشیمیزی طلب ایته دی؛ البته اوزبیک تیلی افغانستان اساسی قانونیده اوچنچی رسمی تیل صفتیده اورین آلگن، شو باعث بیز وطن گه بولگن مهر و قدریتمیزی اوز آنه تیلیمیز آرقه لی بیان ایتیشیمیز لازم.

تیل کیلشیلرنینگ اینگ مهم علاقه واسطه سی، بیلیملرنی سقلاوچی و کیله جک ییتکزیوچی واسطه دیر. انه شو وظیفه لرنی اعتبار گه آلگن ده، بیرینچیدن، تیل اجتماعی حادثه دیر. چونکه او جمعیت اوچون خدمت قیله دی. ایکینچیدن، اجتماعی کریکترگه ایگه بولگن تیل معین فزیک و فزیولوگیک جریانلر اساسیده مادی لشه دی. اوچینچیدن، تیل و تفکر اوز ارا اجرلمس دیر. تیل فکرنی، شکللتیروچی و افاده لاوچی مادی واسطه دیر. بو جهت دن تیل و تکفکر معین شکلنی اوزیده نا معین ایته دی. تورتنچی، تیل اوزلوک سیز رواجلیب، تکامللشیب باروچی حادثه دیر. کیشیلر عادت ده بیر - بیراوبیلن تیل آرقه لی مناسبت ده بوله دی. دیمک، تیل و تفکر چمبرچس باغلیق بولیب، تیل سیز فکرنی افاده لب بولمگنی دیک، تفکر سیز تیل اوز افاده سینی شکللتیره آلمه یدی. فکر تیلده واقعلشه دی، تیلده موجود بوله دی، آنگینگیزده پیدا بوله

دیگن فکرنینگ ماهیتینی، مضمونینی تشکیل ایته دیگن هر قنده ادراک یا کی تصور هم فقط سوزلر واسطه سی آرقه لی واقع بوله دی. تیل فقط کیشیلر گه خاص بولگنی دیک، تفکر هم کیشیلر گه خاص بولیب، باش میه نینگ مادی لیگی و فزیولوگیک وظیفه سی بیلن باغلیق دیر. لیکن تفکر بیلن تیلنی عینی بیر خیل، بیر بیرگه اوخشش نرسه دیب توشینیش خطا دیر. تفکر - تشقی مادی عالم نینگ کیشیلر میسه ده عکس ایتیشینی اینگ یوکسک شکلیدیر. تیل ایسه تفکرنی سوزلر، سوز بیریکمه لری و جمله لر آرقه لی افاده له یدی. تیل قانونلری بیلن تفکر قانونلری بیر - بیرگه تینگ کیلمه یدی، شو نینگ اوچون هم تیل گرامتیکه نینگ اورگنیش آبیکتی حسابلنه دی، تفکر منطق علمی نینگ اورگنیش آبیکتی دیر. بیشینچیدن تیل و نطق.

تیل ده گی قانون - قاعده لر اوزاق بیللر دوامیده سقلنوب قاله دی، سیللیق لشه دی و باییب باره دی. نطق ایسه دایم اوزگریشده بوله دی، او سوزلاوچی نینگ سویه سیگه، اسلوبیگه، اورین و موقعی گه قره ب هر خیل بوله دی. فکرنینگ انیق و توشونلری بولیشی، جمله نینگ توغری، روان و تأثیرلی توزبلیشی هر قنده ی نطق نینگ باش فضیلت دیر. هر قنده ی نطق نینگ اساسی مقصد معین اخبارات و حسی بولیشی حالت نی تینگلاوچی گه ییتکزیش دن عبارت. نطق نینگ مدنی لیگینی تأمین لی دیگن کمونیکه تیب صفت لر قوبیده گی لر دیر: توغریلیک، انیق لیک، منطقی لیک، بایلیک، ساف لیک، جویا لیک.

نطق نینگ آغزه گی و یازمه کؤرینیش لری

موجود. بیر کیشی نینگ نطق منالوگ، ایککی کیشی نینگ نطق دیالوگ، ایککی ته دن آرتیق کیشی نینگ نطق اېسه پالیلوگ یوریتيله دی.

مباحثه

تیل - بای تاریخیمیز، حیات بخش قدریتلریمیز، دینیمیز، خلقیمیزگه خاص دنیا قره شنی کورستیووچی کوزگو، اجدادلر میراثینی اولادلرگه ییتکزیوچی واسطه دیر. شو نینگ اوچون هم اوز تیلینی یوقاتگن مللت اوزلیگیدن محروم بوله دی. معنوی انقراضگه اوچره یدی.

اوزبیک تیلی ترکی تیللر گروهیگه منسوب بولیب، او مستقل تیل صفتیده ۱۱ عصردن باشلب ترکی تیللردن اجره لب چیقادی و اوزینی ترقیات یولینی دوام ایتدی. اولوغ اجداد میز محمود کاشغری نینگ «دیوان الغت الترك» اثری ترکی تیللرنینگ فونیتیکه سی، لیکسیکه سی، گرمتیکه سی، دیالیکتل خصوصیتلری حقیقه توله معلومات بیرووچی قیمتلی منبع بولیب، اونده ترکی خلقلرنینگ آغزه کی ایجاد نمونه لری عکس ایتیريله دی. محمود کاشغری بو اثرده ترکی تیللرنینگ بیر نیچه گروه لرنی تصنیف لب، اولر اورته سیده گی عمومی و فرقلی تمانلرینی ساحه وی تحقیقات آرقه لی انیق لگن و تا حاضرگی کونیمیزگچه بو تیلده کوپ علمی و بدیعی اثرلر یره تیلدی. تیل فکر افادلش نینگ مهم واسطه سی دیر. تفکر بیلن تیل نینگ مناسبتی مرکب جریان دیر. تیل فکر افاده سی صفتیده موجود، او نوبتیده فکر تیل اساسیده یوزه گه کیله دیگن مرکب جریان. تیل هم تفکر هم مهنت جریانیده، کیشیلیک جمعیتده شکللنگن. ...

به نام خداوند لوح و قلم

د سرمقالې پر ځای

شغنانی

افغونستون فکت قومېن فرهنگي زدوڼ

اګه می ماش ملک تاریخی نگاه تی څه چسأم ، مندلیټ قدیمآ تاریخ ات رنگارنگ زف تی ادبیات یافولکلور. ماش افغونستون اند لپت غنی ات زیاد فولکلور. دی افېن ادې پودند مختلف قومېن زنده گی کنېن . اکدی تی دیقند گوناگون خاص زف تی(شفاهی) ادبیات. داؤته در مجموع ملک اند عوم شفاهی ادبیات تشکیل ذین . ناصر خسرو ، مولانا جلال الدین محمد بلخی، جای ات دګه آثار ات کتابېن اند وی تاثیرېست ات مردم خوګاپ ډېداند اس متله ، چستون، لطیفه ، ات دګه چېزېن استفاده کښت.

باید لوڅچ سوډ، ادې تا شچېخ فکت قومېن ادې افغونستون اند زنده گی څه کنېن وېف فولکلور جمع ات نقشچ نه سذج. شفاهی ادبیات (فولکلور) ته عادتېن، رسوْمېن ، عقایدېن ات دګه مردمی ادبیات مردم بین ارد لوڅچ ات بنذج څه سوډ ، غېف ترغېف، سینه به سینه از قدیم زمونه تانریخ ربذج. زف تی ادبیات یی ملک اند یی غلا شاخه اس وی فرهنگ ادې وی ملک اند وی نرجېذ جن تمدن ات پېشرفت ته نښون ډېدات معرفی کښت.

محلی یا اطرافي مردم اند وی فرهنگ نظر به ښاری مردم پاک ات خالص ربذج ، دوند افېن ادې اطراف مردم اند بېګونه مردم قتیتر تماس کآمدی ، اما ښاری مردم اند هر قسم مردم قتیتر، یعنی خارجی یېن اس مختلف ملکېن یدېن ، کام کام خارجی فرهنگ ښاری مردم قتیتر ګد سذج.

فکت مردمېن ادې افغونستون ارد زنده گی څه کنېن ، وېف شیرین ات مزه دار تروته یېن، سازېن، متله یېن ، قصه یېن ، نقلېن ات سوګېن تا شچېخ یت ات لوڅچ سوډ. داؤزقم فولکلوری ګاپېنېن اس لپ وختت شرقشناسېن ات دونشمندېن توجه ترخو جلب چوړچ، اما دی رقم لپ شفاهی ادبیات ادې ماش کشور مختلف مردمېن بین ارد څه، داخلی فولکلور ستنېن ات دونشمندېن توجه بشأند ترخو جلب نه چوړچ.

لوڅچ سوډ، ادې ملی شفاهی ادبیات یی ملک اندوی سابقه ات گذشته ات تاریخ ښکاري، وی گذشته نښون ات منعکس کښت. باید لوڅچ سوډ. ادې ماش ملک شفاهی ادبیات مس دګه ملکېن شفاهی ادبیات (فولکلور) جناو با ارزښن، اګه ماش خېت وی ارزښن څه فأمات ات ارزښن ورد څه ذاؤام. شچ مس اګه داخلی محققین ات دونشمندېن همت څه کنېن، اس وطن ګوآښأ ات کنار فکت قومېن ادې افغونستون ارد زنده گی څه کنېن، وېف فولکلوری مواد ادې، در

اوزبیک تیلی نینگ ساحده قوللنیشی و او نینگ ...

تیل مللت نینگ اساسی بیلگی لریدن، اوزبیک تیلی دنیا نینگ اینګ قدیمګی تیللریدن بییری حسابله دی. بو تیل نینگ کینگ امکانیتلری تاش بیتیکلرده، محمود کاشغری نینگ « دیوالغت التړک»، احمد یوګنګی نینگ « هیبت الحقایق»، یوسف خاص حاجب نینگ قوتد غوبیلیک» اثرلری، احمد یسوی حکمتلری، علیشیرنواوی نینگ « خزاین المعانی»، خمس، بابر نینگ « بابرنامه» اثرلریده، بابیه رحیم مشرب، آګهی، نادره کبی ممتاز شاعرلریمیز و ۲۲ عصر ده گی ادیبلریمیز ایجادیده جلالنېب توریبیدی.

مذکور فن نینگ اوقیتیش دن مقصد، طلبه لرنینگ اوزبیک تیلیده ساحه بویچه نطقی کامپیتیتلیگی نی آشریش، متخصص لیککه عاید آغزه کی و یازمه نطقیده ساحه وی تیرمینلری ثمره لی قوللش کونیکمه لرنی شکلنتیریشدن عبارت، شو نینگ دیک، طلبه لرګه ساحه بویچه ایګه لګن بیلیملرنی یازمه و آغزه کی روشده اوزبیک تیلیده افاده ایتیش ملکه لرنی تکامللشتیریش، ساحه ده قوللنیلده دیګن تیرمینلر، اساسی توشونچه لر وساحه دایره سیده قوللنه دیګن حجتلر نینگ رسمیلشتیریشینی تأمینلش، نطق

سوزلرنی ایشله ته دیلر؛ البته سببی اوزبیک تیلی لغت ترکیبی باشله نیشدن آلیب حاضر ګه قدر اوز باسقیچلرینی، شرایط حالتی و زمان تقضاسی بیلن عملګه آشریب کیلګن، بیراق افغانستان اوزبیک خلقلری نینگ تیلی و لغتچیلیک مسأله لری زمان حاکملری تمانیدن تورلیچه توسیق بیلن اوچره ګن ... بو مسأله ګه بیر تماندن حاکم وضعیت ملامت تاشینی آستیکه قالسه، ینه بیر تماندن افغانستان اوزبیک خلقی هم ملامت دن بوش ایمس. اما تیلیمیز تقدیری بختی نیچه بیللر مابینیده بیر آز یخشی لیب باره یاتیبدی.

نتیجه

اوقووچیلر ده ادبی تیل و شیوه ایلیمنتلرینی یخشی فـرقـلـش کونیکمه لرنی شکلنتیریشګه ابریشیش ادبی تیل معیارلرینی اورګه تیشګه کینگ یول آچه دی. اوقووچی نطقینی رواجلنتیریش مرکب جریان. اونګه مانع لیک قیله یاتګن عاملر فقط تعلیم مضمونی یا که اوقیتووچی ګه ګینه باغلیق ایمس. بو جمعیت ګه هم باغلیق مسأله . برچه امکانیت لر توله لیګینی ایشګه فکرنی آغزکی و یازمه روشده توغری روان افاده لشګه اورګتیش جریان آسان کیچه دی. اوقووچی نطقینی رواجلنتیریش اوز بیچیمینی تاپه دی. افغانستان نینگ شمالی ولایتلریده، بدخشان دن تارتیب فاریاب ګچه بولګن

ابو علی ابن سینانینگ حیاتی و..

عاقبتده قولینچ کسللیګی ګه اوچره ګن. علامه جهان علم-فن و مدنیتیده اوچمس ایز قالدیرګن دیر. ابن سینا طبابتده گی اولکن تجربه سی فلسفه، الجبر، استرانومی، کیمیا همده فن نینگ باشقه ساحه لریده گی بی قیاس بیلیم نی«طب قانونلری»، « شفا کتابی»، «بیلیم لر کتابی» ده بیان ایتګن. ایریم قیناغلرګه قید ایتیلیشیچه ابن سینا اثرلری نینگ همه سی ۲۸۰ دن آشه دی. لېکن بیزچه فقط ۱۶۰ ګه یقین اثری یتیب کېلګن. او شعرینده هم ایجاد ایتګن، رباعی(تورلیک) لر یازګن. عین حالده ابن سینا «روان شناسی» ساحه سی ګه هم کتته حصه قوشدی حکیم دیر. او انسان- نینگ مجازلری (ایسسیق، ساووق، هوّل و قوروق) مسئله سی بویچه اوز تعلیماتینی ایشلب چیقدي. عالم میخانیکه و موسیقه ساحه سی ګه هم اوز حصه سینی قوشدی.

ابن سینانینگ کتاب و قولبازمه لری حقیده گی معلومات لر تورلی منبع لرده تورلیچه کېلتیریلګن. ایریم تاریخچه لر اوینګ کتاب لری ۴۵۳ ته دېسه، عرب ادبیاتلریده عالم نینگ ۱۰ ګه یقین ایشی موجود (یولدوزلر، کیمیا و باشقه موضوع- لرګه عاید). حاضره بولرنینگ همه سی دنیانینگ تورلی مملکت کتابخانه لریده سقلنه دی.

بویوک عالم ابن سینا، طبابت علمی نی اؤرګنیشده چېککن محنتی: «او دورلرده انسان تنه سی نینگ توزیلیشینی اؤرګنیش مقصدیده اولګن آدم لرنینگ

حقيقت لپټ ارزښ وندات يو غلات گروښها تجبینه افغونستون مردم اند څه، جمع وی څه کښ، یوته ماش ملک (افغونستون) تاریخ، فرهنگ ات وی سابقه نښون ديد.

هر جومعه ات مردم اند جمع ناچورجن ات نانقشچن ادبيات يست، ادې يوته ويځ افتخارات، ويځ معنوی ات دارایی نښون ديد. يد نانقشچن ادبيات اس بی نسل پی یکه نسل سینه به سینه ات پېښدی لوځداوتی، یعنی ژف تی انتقال ذاذج سوډ. یدرقم ادبیات ته اروپایی ژفبند فولکلور (Folklore) یاد سوډ. فولکور کلمه معنی مردم دوټش. ید کلمه ته فارسی ژفند « فرهنگ توده، فرهنگ عامه، ادبیات عامیانه» ترجمه سوډ. (۱)

افغونستون اند ۱۳۵۲ هـ. ش. سال اند فولکلور مجله به میون یت ات درونشر- چیداو ست. اس وی سال اند افغونستون قومین رسم ات رواجېن بارآندی الاځ تحقیق ات نقشچ سذج. الاځ سوگېن ات داستونېن جمع سخ ات به نشرېن فریچ، اما دروېځ نقشتاوات نشرچیداو اس علمی روښ ات طریقه کارزانېچ نه سذج. سوگ څه نقشب، ځوند چیز لپ مهم ادې، واډ باید در نظر انجوفچ سېن؛ مثلاً: نښون ډېن، ادې سوگ لوځیچ چای. یارنک یایو چارک، گآندی سوگ لوځ سذج. اطراف اند یا ښارانډ، ځوندک اس ښار ډر، جدوم لهجه تی لوځ یا گآپ ذاذج سذج. چدوم سن ات سال سوگ لوځد اند ځډج. اس دکه طرف مردم سوگېن څه، واډېن مردمی سوگ قتیږ برابرست، واډېن فولکلور معیارتی نقشچ نه سخ. علمی گآپېن ات بحث ویقند وینچ نه سوډ. کت داستون مس سوگ نوم تی نقشچ سخ. « فولکلور افغانی » کتاب اند مس داډ نواقصېن وینچ سېن(۲) فولکلورستېن سفارش کښ، ادې مردم بین ارد شعر، منله چستون، یا دکه فولکلوری ادبیات څه ات هر قسم یدوېځ بین ارد تلفظ څه سوډ، باید اکوی رقم تی اموننداری تی جمع سوډ ات نقشچ سوډ، ثبت سوډ، در غیروی نه ډارډېد مردم رسم ات رواج معرفی کښت.(۳)

نتیجه: ید معلم گآپ ادې افغونستون اند مختلف قومېن زنده گی کښ، دیځ قومین اند هر قسم، رنگارنگ ژف تی ادبیات یا فولکلور. آدابېن، عقیده یېن، عادتېن، سوگېن، داستونېن، قصه یېن، حکایتېن، منله یېن، عومیونه گآپېن، شعرېن، عزا داری رواجېن، سؤږ رسم ات رقمېن، ځړاک خېداوروښ، لُق انځیځدات پښوداو روښ، گردآ خیدا و طریقه ات لپټ دکه چیز ی دی فولکلور حساب څه سوډ، مختلف افغونستون قومېن بین اړدست ات ید فکټ می ماش ملک معنوی ات مادی دارایی. اکداډ رقم فولکلوری جیزېن ته ماش تاریخ، فرهنگ ات تاریخی سابقه نښون ډېن ات معرفی کښ. پس محققېن ات دوټشمندېن ارد زمینه مساعد سوډ ادې، دیځ اس افغونستون گوښا ات کنار جمع کښ تا نابود ماسېن .

ماخزات منبع

۱- روح الامینی، محمود. زمینه فرهنگ شناسی. تهران: انتشارات عطار، چاپ اول، ۱۳۶۵هـ.ش، ص ۸۰.

۲- همام، سید سلطان شاه. تاریخ آموزش افسانه ها و مرزبندی آنها. کابل، چاپخانه کتاب فروشی ظهیر الدین فاریابی، ۱۳۷۹هـ.ش. ص ۲۰.

۳- همام، سید سلطان شاه، اثر قبلی، ص ۲۰.

(سرمحقق خیرمحمد حیدری)

اسلوبلری، خصوصاً ساحده علمى و رسمى اسلوب امکانيتلريدن فايده لنيش همده اولرنى عمليات گه تطبيق ايتنيش کونیکمه سيني حاصل قيليشدن عبارت.

هر بير ساحه نينگ اوز اتمه لر تيزيمى موجود بوليږ، بيتته اتمه فقط بيتته توشونچه نى گينه افاده له ىدى. اتمه لرنى قوللشده هر قنده ى مرگب فکرنى ايخچم، آسان، لونده و انيق، شونينگ دىک، توشنرلى افاده لش نى آسان لشتيريش مقصد قيليب قوييله دى. اتمه لرگه خاص بولگن معنا جهت دن انيق ليک، توشونچه نى ماهيتينى يا کى اينگ اساسى بيلگى سيني انيق افاده لب بيريش، اولرده گى توزيليش جهتيدن ايخچم ليک، قيسقه ليک ايشله تيشگه قوله يليک کبيلر توشونچه نى توشينرلى، انيق، قيسفه بوليشيني تامين له ىدى. عالى اوقوو يورتلريده ساحه گه عايد املا و ايضاحلى، لغتلى تيارلنييب، چاپ ايتيليشى لازم. افغانستانده اوزبيک تيلى و ادبياتى اوستيده هنوز گچه اساسى بير شکلده ايش آليې باريلگن ايمس، ساحوى تحقيقات آليې باريلمگن، هر بير ساحه نينگ اوز اتمه لر تيزيمى موجود بوليې، هر خيل توشونچه نى افاده له ىدى، شو باعث اوزبيکلر يشه ديگن ساحه لرده هنوز گچه سووچه و صاف اتمه و تيرمينلر موجود بوليې، هنوز گچه ايشله تيلمگن. اوشبو ساحه لرده يشه ديگن اوزبيک خلق لرى هم گوپراق فارس و عرب تيللريدن اوزشلگن

اوزبيک خلقى نينگ آره لريده تورلى خيل اتمه وتيرمينلر موجود، بو اتمه و تيرمينلرنى ييغيشتيريب و فايده لنيشى ايسه ساحه وى تحقيقات نى طلب قيله دى، شونگه کوره اوزبيک تيلى و ادبياتى توغريسيدة ايش آليې باره ديگنلر و اوشبو بوليمنى طلبه لرى بو حقهده تحقيقات ايشيني آلغه آليې باريشلرى اينگ مهم ضرورتلردن بيرى سنه له دى. تيلمير و مدنيتميزنى ترقاتى و اونيب – اوسيشى گه سبب بوله ديگن کيشيلر؛ البته بو ساحه ده ايش آليې باره ديگن و بو تيلنى اوقيدىگن طلبه لر بوليش لرى ممکن.

ماخذ

۱- موسه ييف، س. اوزبيک تيلى نينگ ساحده قوللنيشى(۲۰۲۱)

۲- فتته خاوه، د.ا. اوزبيک تيلى نينگ ساحده قوللنيشى (۲۰۱۳)

۳- عبدالرحمان اف. م. اوزبيک تيلى اوقوو قوللنمه سى، تاشکنت: ممتاز سوز، (۲۰۱۸).

۴- رحمان اف، ن، بالتـه باييف ح. اوزبيک ممتاز ادبياتى نمونه لرى. ۱-۲ جلد. (۲۰۱۳)، (۲۰۱۵).

۵- اوزبيک تيلى نينگ ايضاح لى لغتى (۵ جلد)، (۲۰۱۵).

۶- نور محمد اوه، عنايت خان محمود اوفنه. مقاله لر و شعرلر توپلمى، کابل: (۱۳۹۹).

۷- حاجى أف، اوزبيک تيلى يسه ليشى، تاشکنت: (۱۹۸۹).

۸- رسول اف، ر. عمومى تيلشناسليک: تاشکنت: فن و تکنالوژى، (۲۰۰۷)

۹- عبدالرحيموف. اوزبيک تيلى (زبان اوزبيکى)، سمرقند: (۲۰۰۶)

جسدینی یاریش منع قیلینګن اېدی. بو قانوننی بوزګن انسان اؤلیم جزاسی ګه محکوم قیلینر اېدی. بیراق ابن سینا و مسیحی بو ایشنی خفیانه قیلیب یوردیلر. بیراز وقت اؤتګندن سؤنګ، بو ایککی عالم‌نی پایتخت‌ده سلطان حضوری ګه چقیریب قالدیلر. بوندی چقیروولر عالم و شاعرلرنی قتل قیلیش اوچون اویوشتیریلر اېدی. اؤلیم دره ګینی سېزګن ایککی طبیب قاجیش ګه قرار قیلدیلر. اولر چؤلدن یوریب بارر اېکن‌لر، قوم بؤرانی ګه دوچ کېلیب قالدیلر، یؤلدن ادشیب، سوو و اوقت‌سبز قالدیلر. کېکسه یاشده‌گی مسیحی بوندی آغیر شرایط‌ګه برداش بېره‌آلمی وفات اېتدی، ابن سینا اېسه بو قییین شرایطنی ینگیب اؤته‌آلدی. او اوزاق ییللر دوامیده جهل‌دار سلطان قهریدن قاجیب، بېکینیب یوردی، آتینی اؤزگرتیریب، ایشنی دوام اېتتirdی و کتابلر یازدی.»

پشه يي

حمد

اركوگى رضای تېنا څه مېنا رضام شې
الله مو توبام شې
الله مو توبام شې
ادم ذات پيدا كېواى عقلو شعور دېواى
اشراف مخلوقات كوچه نعمت به حضور دېواى
انسان آېم پيداى تېنا شكرم جېام شې
الله مو توبام شې
الله مو توبام شې
اركو بو نعمت تېني مقامو عزت و نتيان
امنى لاموال اركو مزاشن نوت و نتيان
اكرمى كلېن مېم سنگه تل سجدام شې
الله مو توبام شې
الله مو توبام شې
اله كه نظر شران حمد و قهار نامې
احد لميولد آيې قادرا جبار نامې
نامې شې زكر مدام الله مو الله م شې
الله مو توبام شې
الله مو توبام شې

لاموال

هېوادونه نامي خېتن، شاعر، ...

ارواښاد حقيقت سانېنې زېنتېليکه نه پتومشېل ميز هېوادونه پاغزي ټوپله کې ژغره ژوت، بېنزانې (ناخواله) او مشکل حالت نامه نه جريانه کې تانؤ غريب او بېوزله هېوادواله منزې وطننه پاغزي او گندالي ټوپله کې شؤل او ماتم نامه نې کانڅې او پېتي هېلنامه شوگېرنامې پره تئ تؤس او تانؤ ولس نامه نه انساني ارمان نامه شعره نې ميشتي زيب او خېتنه نامه کې تانؤ هېوادوال او خلکانکې او خاص روي وطننه نيکه نيکانکې پودم او منعکس کېري تؤس.

ارواښاد حقيقت سانېنې ۱۳۸۲ سوري فېلييه کې کونړه نه ولايت نه ولس نامه نه، قوم نامه نه او هېوادوال- نامه نه شؤل نامه نه ټکور نه شڅې، يکيوواو شڅې، پيوستونه شڅې او ادب نه علاقه وده او بېزانيتنه نامه نه ادبي اوډيانه پوتېکه شڅې او تسونه افکار او معنوي سرمايانه پل، بيان او پودم کېريکه شڅې يک آباد او پل افغانستانه اميدې (ملي ارمانوناني ادبي او فرهنگي ټوپلن) ژوپه وؤس او لوټ نامه نه، فرهنگيانه او هېوادواله نه وِساره ډاکه گېنټ او اشتراکې هېوادونه ملي دېس نامه نه تحليل ټوپلنه نامه نه نېري. واري لو شؤبانه او هره بېزان ادبي، فرهنگي، تعليمي، ديني او ورزشي پروگرام نام، ټوپلنه نام او ټورنمېنټ نام عملي روي تنظيم او ژوپه وؤس او کونړه نه وتله کنډه نامه کې تاله، کو، اينزي، کانسور او پلمته نامه نه زنگل نامه کې ژغره ژوته نه ضدې ارال (سوله)، ملي يکيوواونه او امن او امنيت نه ارمانه شڅې ولس نامه نه منزې ميشتي ترانه نام، ملي پيوستون او اراله شڅې لام او باونامه کې لوټ او نيکه نيکانه بکه پېنه لو محبته منزې هره گاييته نغمه نام هر بکاکې پېدوت زې اتې ميشتي ترانه نامه نه شونډيکې، ولس نامانکې ناميدي نې ضدې اميده نه فنت نام پل بؤت او کونړه نه سرحدې ولس- نامه نه نونگه اميدنام، تسونه هره نامه کې کوچوکولايې ټي آيت. وؤي باتي يادېکه نې تيني زې ايمي تسې وخت او مهال نام بؤت زې کره هېوادونه

حقيقت سانېنه تيبه.

ارواښاد حقيقت سانېنې گوري زيبه نې لو کيمي موخپودمديکه شڅې اول صنفه پېنه ټېمه صنف ميز درسي کتاب نامه معارفه نه وزارت نه تعليمي نصابانکې علمي او مسلکي روي ترتيب کېري تؤس زې ايمي تعليمي او تربيتي ټم نام، يک علمي او فرهنگي شخصيت نه وتله او پل ثبوت تينه.

ارواښاد حقيقت سانېن نيکه نيکا منزې لو زيات محبت لريمان بووه زې لو زيات محبت او بېزانیکې نيکه نيکانکې ادبي ميشته ميشته شعرنام، ترانه نام او نظم نام خېتن تؤس. هېوادونه نيکه نيکه ارواښاد حقيقت سانېنه نام، شعرنام او نظم نامانکې لو بئ زانيمېت او لو محبت او بېزانیکې تسه نه شعر او نظم- نامه راډيو او تلوېزيونه طريقي ميشتي زيبې ټي نشر- کېريمېت.

ارواښادې هېوادونه ادب او فرهنگه نه ډېوه کې او خاص روي نيکه نيکانه ادب نه ډېوه کې زې يک هېوادونه ادب نه لو مهم او اساسي ډېو تيني، نه کسريس هلزله او ارزش وده ټم او فعاليت نامه کېري تؤس زې اتې مهم او اساسي ډېوه کې هېوادونه پوښه پېده نيکه نيکانکې مختلف منظوم او منشور آثاره تخليق او خېتن تؤس زې نيکه نيکانه ادب نه ډېوه کې ډل او بيزاله خدمت زانان ديمان. ايا تېنه اساسي هېوادونه يک گېنه گنداله خېتن نامه نه، شاعرانه، فرهنگيانه، معلمينه، علم او ادب نه علاقه وده نامه نه او افغانستانه قلم ټوپلنه بکه پېنه تسانکې ۵ / ۸ / ۱۳۹۰ تاريخي زې ارواښاد حقيقت سانېنه چاپ بيسن کتاب نامه نه موكبالناني گندالي ادبي ټوپلنه بؤي، نامگوځيانه بئ او لقله ادبي ټم نامه نه وجه يي زې هېوادونه پوښه پوښه نيکه نيکانکې او زاتک نامانکې عملي روي اوگان باتي (پښتو) نه ادب کې کېري دارؤس، (نيکه نيکانه ادب نه بابا) لقب ټېتن زې ارواښاده نه وؤي ډل او بيزاله معنوي لقب اطلاعات او فرهنگه نه وزارت او جمهور رئيس حامد کرزي نه بکه پېنه سؤنه اول درجه جايزه او مډاله نه ټيکي، تسؤ

لهېس / lhes: (ليکل کوو)

لهېم / lhum: (مې شوم)

ملهېم / mlhum: (يوځای شوم)

اوټې کليمانيې اکه تارمن، مېي کوچه (لهې) لين با، که يو پشه يي جبېس خاص آوزې نشي، بلکې دوه وري آوزېلا (ل / I، هـ / h) شن. اکه پشه يي جبېس خاص آوزي (لهې) نظر کوچه درېن بېت وي، کليما تانک معنستا استاي دېي او پره کالانېي مشکل شي که اصلي معنا شره جانې پوي کندي. ميسي- خاطرې که اغت وري بي تارا بېت اکورېل مثلنې متوجې پېدا.

لهېم / lahem: ليکل کوم (لام/او هې/ تلفظي دي)

لهېم / lahem: (د پشه يي جبېس خاص آوز (لهې/ ل) تلفظي دي)

اوټې کليمای کوچه اي التباس موجود شي، سې يو کې پرکالي معنا لخطې دې گډوډي پېله مخ آين، يدې کليمانيا معنى بلکل بدل شي کې اصلي معنا شره پوي بېک مشکل بېوا شي کې يو اغت اوټې مثله کوچه بلکل تارا شي. وري يو کې (داردستان) مجلاي مېسې خاص آوزانتي (لهې) شکل اچويا شي که سې بې اوټ والي مشکلات داره.

ب - ل. ل:

اوټې شکل يا گرافيم پشه يي جبېس خاص آوزانتي (لهې/لهې) سرف موسسه، دره نور پروژه، پشه يي شورا گراي، پشه يي جبېس ياده کيک مرکزي لکن بيو او (پشېس الېيا کيتبي) کتاب کوچه چاپ بتيک. يوه کتاب پشه يي ياده کيک صنفنې تدريس با. يو حرف آپي وري لېککالي بې بو استعمال ککن. وزارت معارف پشه يي نصاب کوچه (لهې) دبغير (ل) اوداي بې گټې گورېن بېوا شي. يو حرف نسبت (لهې/لهې) دي اخون معياري شي که:

۱: اي آوزانتي اي شکل (گرافيم) شي.

۲- کليمانيا معنستا کوچه اخون مشکل نې جويپا]: لهېم lahem (بڅې مې)، لهېم lahem (ليکل کوم)[

ض: ضرورت Zrurat، امضاء Imza، فرض fraZ

ط: طعام tçām، مطلب mtlab، خياط xayāt

ظ: ظلم zulm، مظلوم mzlum، لفظ Lāfz

ع: عالم ʿālm، معلم maʿlm، دفاع dfāṣ

غ: غپکانا ġapkanā، واغن wāġn، متېغ mteġ

ف: فرياد fáryād، آفت āfat، صاف sāf

ق: قد qād، مقام muqām، سبق sbāq

ک: کمبري kámbrī، بالکول bālkol، bālkol

گ: گني gaṇ، گا gā، گولاینگ golāing

ل: لوش Lūš، مۆل mül، bālkol

ل: لۆج lūč، ژۆلاک zoḷāk، پؤل Poḷ

م: مۆچ moč، جامي jāmi، لام Lām

ن: ناشېک nāšek، ونشري onšr، دان dān

ن: تۇنا toṇā، کان kān

ن: انار anār، انري anrī

و: واش wāš، سېوان sewān، کاو Kāw

و: وؤچؤم oçum، ونډر onđār، تؤؤ to

ؤ: وټکارک ūtakark، لؤن Lūn، تؤؤ tū

هه: هيم him، آهم āhm، اه! ah!

ا: رئيس Rais، امضاء Imza

ي: اي، اير ir، ابلي abli

ي: پېم pem، پې Pe

ي: پېم pēm، پې Pē

ي: ياولو yāw، فايدا faydā، ماي māy

ئ: اي ay، بيا bayyā، بى bay

ي: بى bayyā، بى bay

و: وريک wəreik، انده andē، لة laə

نتيجا

پشه يي جبېس الفبا شره لکن بيوي اثره دي معلوم بېک که، پشه يي جبېس الفبا باراي اي نظر نشي، بعضي کتبه کوچه حروفبلا کم او بعضي کوچه زيات لړويوي شن. خاص آواز (لهې/لهې) لې شکلې دي لړويوا شي که کليمانيا معنى کډوډ کوي شي. مې خاص لې (لهې/لهې) حرفه کوچاي (ل) حرفس صفتي

مؤخپځيځودمديک، امن او ثباته شخځي ولسي- ټولپلنه نام ژوپان نه بمانبوت او ولس نام لو مشکل وده او کخوتپه حالاته کي هبل او دبس نامه پره تمانبوت. ارواښادي تانو دوستانه او قلمي ديانامه نه کومکي کبريه وس زې سوونه لوټ نامه اتې ټولپلنني پتي ورپه يو او لوټ- نامانکې تانو تاريخي مسئوليت نامه کبريو زې اتې مبارزانه جريانه کي لو شاندار ديني، ادبي، فرهنگي، تعليمي او ورزشي ټولپلنه، پروگرام او مشاعره نامه عملي روې مختلف منطقه او لام نامه کي ژوپه وس.

ارواښاد محمد نواز حقيقت سانېني هېواده نه خېتن نامه نه، فرهنگيانه، شاعرانه او علم او ادبه نه مينه وده او بيزانيته نامه نه ادبي او فرهنگي اوډيانه پوتپک او تسونه افکار او معنوي سرمايانه پودم کبريک او لپرتکه نه مقصدي، ملي ارمانوناني ادبي او فرهنگي ټولپلنني نشراتي ارگانه روې (غونچه) نه نامي يک مهالني مجلا تاسيس کبروس زې هېواده نه تجربه لريته خېتن نامه نه، شاعرانه، فرهنگيانه او پرزن نامه نه (پوهانه) علمي، ادبي او فرهنگي هره- بيزان او لفلي مطالب، خېتنه نام او مقاله نام اتې مجلا کي نشر بي تينېت.

ارواښاد محمد نواز حقيقت سانېني ادب او فرهنگه نه ډگره کي اوگان باتي(پښتو) او دري زيب- نامه پېنه علاوه، تانو جاي زيب گوري (Gawari) يې اول پو شخي کوشش او فعاليت نامه شروع کبري توس زې اتې سلسلا کي گوري زيب، ادب او فرهنگه نه ډپوه کي مختلف شعري، زيبې او فرهنگي اثرنامه چاپ او نشر کبري توس زې گوري زيبه ني ادبه نه ډپوه کي اوه لوکي چاپ بيسن شعري مجموعه (سون او روپ) نه افتخار بي تېن استانکې آني توس. هېواده ني ووی تاريخي او پوده موکي زيب ارواښاد حقيقت سانېني کوشش او ابتکاري ۱۳۶۰ سوري فېلي پاشي هېواده نه مطبوعاتنه، ادبه نه او فرهنگه نه ډگرانکې نېسوۍ.

ووی زيب امه ني هېواده ني ملي فرهنگه ني يک مول ودي او ارزش ودي ډل خزانه تيني زې اتې زيبه ني ادب او فرهنگه ني ډپوه کي اول پو شخي بېساري تم او هله زلنه نامه نه افتخار ارواښاد حقيقت سانېنه تينه زې ووی افتخار ابد ميز ادبه نه ډگر کي ارواښاد

لفله او ارزش وده ادبي تم او تخليق نامه نه اساسي زې نيکه نيکانه ادبه نه ډپوه کي کبري داروس، تائيد، قبول او منانگه زې ووی افتخاره نه پونزيسن ډل معنوي لقب ابد ميز ادبه نه ډگره کي نامگويتانه تيبه زې ارواښاده نه وتله او تينکه ادبي او فرهنگي شخصيته لېرهمان.

ارواښادي تانو افتخاره نه پونزيسن زينتېليکه کي تانو هېوادوال نامه نه هريکي مؤخپو دمديکه نه مقصدي(۳۰۰) پېنه لو علمي، ادبي، فرهنگي، تعليمي، مناسبي، ورزشي او تفريحي هره بيزان، مفيد او ارزش ودي عملي ټولپلنه نام، تجليل ټولپلنه نام او پروگرام نام ژوپت توس، زې سوونه ډلېرهماني، عالمانې، خېتن نامې، شاعرانې، فرهنگيانې، ادب او فرهنگه نه علاقه وده نامې، لوټ نامې، زانک نامې او نيکه نيکه يې تيني کي مينه او علاقه يې ډپو گوۍ تون او اتې شوانې او بيزان ټولپلنه او پروگرام نامه نه، نه پېميشيشي خاطره نام تسونه هره نامه کي همېشا شخي دري تينېت.

... ادامه لريمان

پشه يي الفبا شاړک پندې شره اي ...

الف - له/له=λ:

افغانستان علومو اکاډمي گرای ۱۳۶۷ هـ.ش ساله چاپ بيوا کتاب(الفباى زبان پشه يی) کوچۀ خاص اواز آنتې(له) شکل اچوي شي. که مشکلاتي اخون شن: ۱-تمام جب پينکالي کوشش کېن کي اي اوز آنتې اي حرف انتخاب بېت.

۲- تمامدې گني مشکل يو داره کي اتې کليمای کوچۀ کي(ل/ل، ه) اوز بلا ايوي تن، اي التباس پيدا با. سي ايلو کي يو معلوم نه با کي يو پشه يي جېس خاص آوازي(له/λ) شي که دوه وري آواز کي پشه يي جب داره(ل/ل او ه/ه)، تې شن. اکه مې شکل اي دې ورۀ جاغای استعمال بېن وی کليما تانک معنستا استای دبی کي معنا لخطي دې اي گډوډي منجې که اېغا. مثلنسا اکور بل تارېدا:

الف: لهېم lhem: (ليکل کوم)

لهېوا/ lhwā: (ليکل شوی)

۲. لېککي آسان شي.

۳. د کمپيوټرس سمبولنسا کوچۀ موجود شي.

پشه يي جېي آنتې پيشهادي الفبا:

پشه يي جېس تمام آوزنه شکلي يا گرافيمي اخون شن:

[ا ا ب پ ت ث ج چ ح خ د ډ ر ز ر ژ س ش ص ض ط ظ ع غ ف ق ک گ ل ل م ن پ ڼ و و ه ي ي ى منځواله(ې) ئ ى] کي مثلنسا اکور بل تارېدا:

آ: ā: آرو ārū ، بابā bābā ، گا gā

al: ابt abat ، نه na

ā: اکن ākin ، تیان tyān ، ډيا dyā

b: بوې būābū ، ابلي abli ، گلاب Gulāb

p: پشوو pəšū ، لمپا lampā ، شاپ šāp

t: تولا tulā ، سوتان sotān ، کوټ kuāt

ت: ټولا ṭuṭā ، متيا muṭā ، ناپ nāṭ

ث: ثواب(θ)awab s ، مثنوي(θ)nawī mas ،

مثلت(θ)alas mus

ج: جامي jāmi ، النجني alánjəni ، واج wāj

چ: چال čāl ، اونچرېک ončərek ، ماچ māč

ح: حلاو halwā ، صحت shat ، ارواح arwāh

x: خورا xāwrā ، انځول anxūl ، پراخ parāx

خ: خلا ālā ، پوهنځی pohanjāy ،

خ: څارنوال cāranwāl ، باخ bāx

d: درغېنېک darġanek ، ادورā durā ، اباد āBad

z: ذکاوت zakāwat ، عذر ġazar ، نافذ nāfiz

ډ: ډنټā ḍantā ، ډيوډي diwḍi ، انډ anḍ

r: رېشا rešā ، کوریک korek ، دور dor

ړ: ړمبېک rəmbik ، وښاري oāṣri ، کار kār

ز: زمبتي zambaṭi ، ازنا āzanā ، رمؤز rmūz

ز: روک Zuk ، ږو āṣū

ژ: ژوؤ žū , اژدر aždard

س: سونچېک sūnčik ، ډېسā desā ، دواس

Dəwās

ش: شونېک šūnek ، نيشيک nəšik ، لوش lūš

ښ: ښوۍ soay ، اښې āš ، پوښ poš

ص: صحت sahat ، محصل mahsl ، خاص Xās

معلومو پېنچ او اتې آوزۀ بارای يادوني کېن بېک کي، اېچ کتاب کوچۀ نشن لړوېوي او آخر شری پشه يي جېس پيشنهادي الفبی لړوين بېچ.

پېشنهاد

علومو اکاډمي اودای يو اړنيم شي که پشه يي الفبا کوچۀ مشکلات موجود شن که مې شره ايتک گرې تارني کېن بيت او نونگي آوزنا شکلي گورېن ېن، تاکې پشه يي جېي کوچۀ لېکنس مشکلي حل بيت.

مأخذ

۱- هلالی، عبدالحکیم و دیگران. الفباءى زبان پشه يي، د افغانستان د علومو اکاډمى، د ژبو ادبياتو مرکز، ۱۳۶۷ هـ ش، کابل

۲- د پشه يي کميسون طرفې. (۲۰۱۰م). (پشه يي جبيدې ساده دیکشنري). سرپ مؤسسه. چاپ کال/ ځای،

۳- پشه يي مجله(داردستان). پشه يي ادبي جرگه افغانستان، ۱ گڼه. ۱۳۸۳ ش. موندلو ځای، عبدالمجید کتاب پلورنځی، جلال اباد.

۴- جوهونگ يون سريزه، پشيس البېبا کيتبې، (۲۰۰۵م) سرپ مؤسسه.

۵- پشه يي کميسون طرفې (پشه يي جبيدې حېسا ټوکۀ). سرپ مؤسسه، ۲۰۱۰م. چاپ ځای....

٦، حيسني، عبدالخالق. پشه يي اول صنف. پوهنې وزارت، ۱۳۹۲ هـ ش.

۷- غمجن، نور محمد. د پوهندوی نورمحمد غمجن تميل د مقالو ټولگه، د بيهقي کتاب خپرولو رياست، ۱۴۰۰ هـ ش.

۸- غمجن، نورمحمد. د پښتو او پشه يي ژبي گرامري نړديوالی، د افغانستان علومو اکاډمي، اطلاعاتو او عامه اړيکو رياست، ۱۳۹۹ هـ ش.

۹- غمجن، نورمحمد. پشه يي - پښتو قاموس، د بيهقي کتاب خپرولو رياست، ۱۳۹۹ هـ ش.

۱۰- کلماني، محمد زمان. پشه يي دومنگل صنف آنتي، خپرندويه مؤسسه، وزارت معارف، ۱۳۸۶ هـ ش.

۱۱- سانېن، شريف الله. د گوري ژبي فونولوژي، د افغانستان علومو اکاډمي د اطلاعاتو او عامه اړيکو رياست، ۱۴۰۱ هـ ش.

تفکر

TAFAKKUR
MONTHLY

د ورونو قومونو د ژبو او ادبیاتو انسټیټوټ علمي- څېړنیزه، ادبي او فرهنګي میاشتني جریده

مسئول مدیر: څېړندوی شریف الله سانېن

مهمتم: څېړنپوهه عاطفه نورستانی

کتنپلاوی: څېړنپوه خیرمحمد حیدري، څېړنوال عبدالمجید ندیم، څېړندوی فریدالله فرحان،

څېړندوی شریف الله سانېن، څېړندوی نوریاغدي نور

کمپوز او ډیزاین: ش. سانېن

د اړیکې شمېره: ۰۷۷۷۴۶۶۱۱۷

برېښنالیک: Informationasakabul@gmail.com

په دې جریده کې له سرلیکني پرته، د نورو لیکنو سپیناوی په خپله د لیکوالو په غاړه دی.

اکاډمی علوم افغانستان

معاونیت علوم بشری

مرکز زبانها و ادبیات

انسټیټوت زبانها و ادبیات اقوام برادر

مدیریت جریده تفکر

آدرس: اکاډمی علوم، انسټیټوت زبانها و ادبیات اقوام برادر،

مدیریت جریده تفکر، شهرنو، کابل- افغانستان

تفکر میاشتنی

۱۴۰۳ ل. کال غبرگولی- چنگاښ (جوزا- سرطان)،

پرله پسې (۱۴۰-۱۴۱هـ) گڼه،

(۳-۴هـ) گڼه،

څلورم مخ،

ابو علی ابن سینا نینگ حیاتي و ايجادي فعالیتي (۹۸۰-۱۰۳۷)

اوزيکي

نامزد معاون محقق مظهر الدين لبيب

(۱)

حياتي

ابو علی سینا تؤلوق آتی (ابو علی حسین ابن عبدالله ابن الحسن ابن علی ابن سینا) ۹۸۰ ییل ۲۱ اگیست کونی بخارا یقینیده گی افشانه قیشلاغیده دنیاگه کهلدی. اونینگ آنه سی منصب دار شخص بؤلیب، کتته اعتبارگه اېگه بؤلگن دیر. خلق آره سی (آسیاه) ده «ابو علی سینا»، اورپاده اېسه «اویتسینا»، علامه لر آره سیده «شیخ الرئیس (عالم لر باشلیغی)» آت لری بیلن مشهور بؤلگن.

ابن سینا نینگ آنه سی عبدالله بلخ شهریدن بؤلیب، سامانی لر امیری نوح ابن منصور (۹۷۶-۹۹۷) دوریده بخاراده کؤچیپ کهلگن. افشانلیک ستاره آتلی قیزگه اوبله نیب، ایککی اوغیل فرزند کورگن. اوغیللری نینگ کتته سی حسین (ابن سینا)، کهنجه سی محمود بؤلگن. حسین بهش یاشیدن تعلیم آله باشله- گن. تؤولقیز یاشیده قرآن کریم نی تؤولیق یاد آلیب، آداب-اخلاق درس لرینی مکمل اوزلشتیریپ بارگن. او عاليجناب ریاضی علمی بیلن هم شغیللگن دیر. عرب ادبیاتی گه عاید کتابلرنی اؤقیب چیققن، ابن سینا استعدادلی، خاطره سی زور، ذهنی اؤتکیر بؤلگنیدن اؤز دوریده معلوم بؤلگن علملرنی تېزده اېگلله ی باشله دی. اونینگ علم گه کوچلی اشتیاقی و زور قابلیت هه منی حیرت گه سالگن. زمانداش لری ابن سینا نینگ «شرف الملک (سلطنت شرفی)»، «حجت-الحق (حقیقت تصدیقی)»، «حکیم وزیر» (دانشمند وزیر) دېب اتگن لر.

ابن سینا اؤن یشرلیگیده الجبر، جیومتري و حتی فلسفه نی اؤرگندی. همه یولدوز تورکوملری نینگ قندی اته لیشینی بیلر و انیق کورسته آلدی. سواللری بیلن مدرسلرینی اېسنکیره تیپ قؤیردی. بخاراده ۱۲ یشیر بو باله نی قانونلر

پشه يي الفبا شاړک پندې شره اي نظر تاريک

(۲)

پشه يي

څېړندوی فریدالله فرحان

يو كې (أ بن ې ي) آوزنه شكلي نشن اچن بيوي(كه مې آوزه باری پوره اغت بتينچ)

(وو، يی) آوزنه كومې مثلي نشن اچويا، مې دې يو تارا با كي (وو، يی) آوازېلا پشه يي جې كچه نشن. وري يو كې اېكې آوز خاطرې دو شكل اي كيېك، جب پېنكس اصولي نشې وري يو كه پشه يي جبېس اي خاص حرف(ل) اچن بېوا شې، حال يو كې دو منگل صنف كتاب كچه امسې آوزنانتې گر(له) شكل لړوې وي شې كه مې دې يو معلوم با كي پشه يي نصاب لكېك كچه اي نظر نشې موجود.

- و-دارهستان: پشه يي ادبي جرگاس نشراتي مجلې شې. ۱۳۸۳ هـ.ش سالي كچه اول گنات چاپ بتيك. كه مې موجلاس منجگتې كه اچكالا يا تاسيس ككالا قاري عبدالسلام دره نوري آيك. درادستان پشه يي مجله جوپېك دې تا ابت جان (۷) گنات چاپ بېوا شې. كه مې جرگای پشه يي جبېس لكنستا خاطرې كه كومې خوارې بغېر امتياز دې كوی شې قابل قدر شې، كه پشه يي قوم كوزن بې يادای كنې نه بې. مې مجلاس اول گنات كچه، پشه يي جبېس الفبا شرتكي لينه، پشه يي آوزنا حرفلې اخون لړېوي شن: [ا ب پ ت ث ج ح خ د ذ ر ز س ش ص ض ط ظ غ ف ق ك گ ل لهد م ن و ه ی ا/ے] (۸:۴ پتېك)

اوتي پشه يي جبېس(۳۹) حرفلای لړوېن بيوي شن. كه مې كچه(أ آ خ ځ څ ږ ې ء) آوزنه حرفلې نېش لړېن بيوي كه بعضې پشه يي جبېس تانكي او بعضې ايوي يا داخل بيوي آوازېلا كه مثلي

د-د پشيس البېسا كيتېبې: مې كتبس لېككاليا پشه يي جې شورا او جوهونگ يون مسؤول آس. يو كتاب(۲۰۰۵م) سالي كچه چاپ بېوا شې.

يو كتاب سرف افغانستان موسسه گراي برابر او پشه يي جب ياده كيك كورسېلای كچه گتې گورېك خاطرې لېكوا شې. مې كتاب كچه پشه يي جبېس آوزنه (۲۸) حرفلې لړوېن بيوي شن. كي مثلنسا اكور بل پري كدا:

[ا ب پ ت ث ج ح خ د ذ ر ز س ش غ ك گ ل ل م ن و/او ي ې] (۲۸:۵ پتېك)

اكه ايمه او امة اوتي الفبا شره اي نظر پري كمن يو بو دورا كه معلوم با كي مې كتاب كچه پشه يي جبېس بو آوزنه حرفلې نشن اچوي. ترتيبېدې اول پشه يي جبېس تانگ آوزې او اېي پشه يي جې آنتې ايوي آوزنه مثلي اچمن:

د پشه يي جبېس تانك (أ خ ځ څ ږ ې ښ ی هـ) آوزنه مثلنسا اكورېل تارېدا:

أ: ديا/ dyä

خ: ځاني/ cāni

خ: ځنځي/ cinji (۹:۱۶۷)

ژ: ژو/ žu

ړ: ړوك/ ڑuk

ښ: ابښتي/ ašti

ی: مای/ may

هـ: هیم/him او مېخون وري...

پوړۀ اوچېن بېک که مې کتاب کوچۀ عربي، دري او پښتو جباى ايوې اوزۀ او کليمای بارای کومې نشې کدوا، حال يو کې عربي ديني علمس ياده ککستا جېبې شې او وري يو که پشه يان دري او پښتو جېبس مېکالنسا پېله وونتوال آين او زندگې کېن، پښتو او دري امۀ وطنس رسمي جېبې شن، يو معنا داره کې رسمي تعليم پښتو دې يا درې جېدې کېن پا، نو ميسې آنتې عربي دينې علمس جېب، پښتو او دري وونتوال او رسمي جب شن، مې دې يو تار/ا با کې مې جبۀ کوچای بو کليمه پشه يي جېبې که ايوې شن، اېن او اغتۀ کوچۀ استعمال بېن. خو يۀ کتبۀ مې ضروري ايوې اوزۀ شړۀ(ث ح ذ ص ض ط ظ ع ف ق ء) اوچيني او يادکيني نشې بېوا. مې ايوې اوزنۀ مثلنسا اکوړ بل تارېدا:

ث: ثنا/ sanā

ح: حلوا/ hawā

ذ: عذر/ ʕuzar

ص: صحت/ sāhat

ض: ضرورت/ zarurat

ط: طعام/ Tʕām

ظ: ظلم/ zulam

ع: علم/ ʕlam

ف: فايدا/ fayadā

ق: قلم/ qalam

ء: رئيس/ rais

مې کتبس اي خاص صفتي يو شې که پشه يي جېبس اي خاص آواز(له) آنتې(ل) شکل(گرافيم) منجگېې که اچچان که آېې بو استعمال کېن بيج(که مې بارای آېې بحث با)

هـ- د مولنيس وزارت، پشه يي نصاب(۶۰۱): نصبس مې کتبي (۱) صفت تې درېتان (۶) منگل صنف جان ۱۳۹۲هـ ش سالۀ چاپ بينچ او پشه يي جېبس منطقاتي مکتبۀ کوچۀ ونټن بينچ، اول صنفس کتبي ابدالخالق حسيني ليکوى شې که پشه يي جېبس آوزېلاينا حرفي اخون لړو بويا شن: [آ ا ب پ ت ټ ث ج چ ځ ح خ د ډ ږ ز ژ س ش ص ض ط ظ ع غ ف ق ک گ ل ل م ن و ه ء ی وو یی](۶:۷ پټک)

مې نصاب کوچۀ پشه يي جېبس (۴۳) آوزنه شکلي اچن بيوي شن او ارکوتې آوزانتي مثال بې اچويا شن بغير(وو، یی) حرفۀ دې. نصبس مې کتبِنسا کوچۀ اي تکراري مشکل لين با، سې

نوگي اغت کې يدې لين با، سې يو کې پشه يي جېبس خاص آوازش(لهـ/اَل) ټې منگل شکلي(لُـه/لُ) منجگېې که ايچ(که مې بارای آېې بحث با) او هم (ي ي ء) ټې دانه (يې) خاطري اي فونيمیک شکل(ʏ) اچوی شې که يو اي (ʏ) کېنا نې بېيا کې تمام آوزنه نمايندگيۀ کېت. وري يو که (ء) شکل افغانستان جبه کوچۀ مروج نه شې.	
نونگي پښن بيوي آوزېلا او شکلي:	
پشه يي جب کوچۀ بو آوزېلا شن کې ابت جان شکل با حرف ني دارېن، او مېی باران نن جان کوتي کتاب کوچۀ يادوني نه شې بېوا. که مې آوزېلا اخون کوی شن[بن/ʂ، ږ/ʐ، ښ/ʞ، منځوالـــــــه اوږده ې/ê / ټ/ʉ، ئ /ay، ی /əy].	
مثلنسا اکوړ بل تارېدا:	
ښ: ښياو/ṣiāw، ابښ/əʂt، پوښ/pūʂ	
ږ: ږوک/ʒuk، آږو/āʒū	
ۆ: ۆتکارېک/ūtakarek، لؤن/Lūn	
ښ: ائرانک/aŋārnk، ائار/aŋār	
ئay: آئ ay، بئBay	
یay: ای ay، بئbay	
ېpê، پېPêm	
اوټې آوزېلاينا حروفي يا شکلي که پشه يي الفبا پېلا اضافه بې وي اي اندازا جان لکنس مشکلي حل با.	
يـادکښي:(ښ،ږ) آواز پشه يي جبې کوچۀ شن، پشه يي جېبس کاپيسا الهـسای لهجـا کوچۀ پښتو جېبس منجه والا(مرکزي) لهجا کوی مېن با او لغمان ولايت اليشنگ او دولت شاه ولسوالېی کوچۀ پښتو جېبس کندهاري لهجا کوی تلفظ کېن با.	
ب- پشه يي جېبس تمامدې مشکل آوزې(لهـ/لُـه/اَل=λ)	
پشه يي جېبس الفبا بارای لکن بيوي، کتابېلا، مقالا، مجلای کوچۀ پشه يي جېبس خاص آوزې(لهـ/لُـه/اَل) ټې شکلې دې لړوين بېوا شي، کې اي اثر کوچۀ اي شکل او ورۀ اثر وري شکلېدې، مې دې يو تار/ا با کې لکېکالي اي نظر نې آين يا اي دي وري خبر نې آين، وري مشکله بارای خو بو بحث بېتيک. يدې کېولا مېسې خاص حرف شره بحث کمن کې کوتي شکل سم او کوتي ناسم شې. ...	

بيليمدانی دېب تن آليشگنی گه ايشانگينگ کېلمه يدي. کېکسه لـر اونينگ آلدی گه مصلحت سؤره ب کېليشردي. بيراق ابن سينانی رياضي و فزيک، استرانومی و فلسفه دن کؤره طبيعت کؤپراق اؤزيگه تارتر اېدی. مملکتده وبا و چېچک کسل ليگی کېنگ ترقه لگن، بو درد دن مينگلب کيشی لـر هلاک بؤلماقده اېدی. ابن سينا بو دهشت دن خلاصه چيقه ريب، آدمـلرنی دواله يمن، دېگن قرارگه کېلدی.	
اوشه زمانلرده شرق نينگ تجربه لی طبيب لری هم آدم يوره گی،جگری، اؤپکه سینی کؤريشمه گن، قان ايله نيش سيستمی حقيده تصورگه هم اېگه اېمس اېدېلر، چونکی آدم جسدی نی ياريب کؤريش فکرگه هم کېلمس اېدی. ابن سينا آدمنی تېکشيريب کؤرمسـدن دوالش ممکن اېمسليگی نی توشينردی. شونينگ اوچون او بوتون دنياده بيرينچی و ايلک مرته مرده لرنی قارنینی ياريب، آدم تنه سی توزليشی نی اؤرگنه باشله دی. ابن سينا جوده کؤپ مطالعه قيلردی. او علم چؤقی لريگه مستقل اؤقيب-اؤرگنیش يؤلی بيلن يېتيب باردی. بو حقدـه عالم نينگ اؤزی شوندهی دېب يازه دی: "اون ياشيمده قرآن کریم نی اؤرگنديم، بديعی ادبيات لرنی اؤقيب چيقديم. کېيين منطق علمی گه عايد کتابلرنی مطالعه قيليب، مستقل روشده بو علم نينگ نازيک قره لرنی اؤز لـشتره بيلديم. شـوندن سؤنگ طبابت علمی گه مراجعت قيليب، کؤپلب کتابلرنی اؤقيشگه توتينديم. قيسقه وقت ايچيده مېنينگ طبابت ساحه سيده گی بيليم-لريم و دوالش صنعتيم شوندهی سرحدلرگه يېتدی که، اوشه دورنينگ اېنگ حرمتلی حکيم لری مېنينگ حضوريم گه مصلحت سوره ب کېله باشله دېلر. مېن حکيم ليک عملياتی بيلن هم تينمی شغللنديم و نهايت مېن گه انسانلرنی دوالش علمی نينگ دروازه لری کېنگ آچيلدی. بو وقتده ينگی گينه ۱۶ ياشگه تولگنديم. انه شو ياشيمده تونلری اويقو، کوندوزلری حالات نيمه ليگینی بيلمی فقط علم بيلن مشغول بؤلديم، انسان طبيعتی اؤز بيليم لرينی مستحکملش و علم يؤليده آلغه باريش گه قی درجه ده قادر بؤلسه، مېن هم اوشه درجه گه حرکت قيليب، تېر تؤکديم".	
ابو علی ابن سينانينگ آتی بوتون دنياده گی اؤلمس متفکر و ييتوک بيليمدان لـر بيلن بير قطارده توريب کېلماقده. او اؤرنه آسيانينگ يېتکچی نماينده لری و معرفت پرورلری نينگ اېنگ ييريک وکيلي دير و طبيعت شناس و رياضي دان، فيلسوف و طبيب، ادبيات شناس و شاعر بو بير نېچه ته انسان اېمس، بلکه بير انسان دير. طبيب لـر آته سی ابن سينا، بېکار و بـې باش آدمـلر حقيده بوندهی دېب يازه دی: «بېکارچيليک و عيش-عشرت نه فقط نادانليک که آليـب کېله دی، بلکه عینی وقتده کسلليک نينگ توغديریشی گه هم سبب بؤله دی».	
ابن سينانينگ شاگردی ابو عبید جوزجانی يازيشيچه، علامه جسمأ جوده بقوت بؤلسه-ده، شهرمه- شهر يوريشی، کېچه-کوندوز تينيم بيلمه ی ايشلشی، حتی حبس ده ياتيشی عالم نينگ سلامتی گه جدی تاثير کؤرستگن. ...	

بيليمدانى دېب تن آليشگنۍ گه ايشانگينگ کېلمه یدى کېکسه لر اويننگ آلدۍ گه مصلحت سؤره ب کېلشردۍ. بيراق ابن سينانى رياضى و فزيک، استرانومى و فلسفه دن کؤره طبيعت کؤپراق اؤزېگه تارتر اېدى. مملکتده وبا و چېچک کسل ليگى کېنگ ترقه لگن، بو درد دن مينگلېب کيشى لر هلاک بؤلماقده اېدى. ابن سينا بو دهشتدن خلاصه چيقه ريب، آدملرنى دواله يمن، دېگن قرارگه کېلدى.

اوشه زمانلرده شرق نينگ تجربه لى طبيب لرى هم آدم يوره گى، جگرى، اؤپکه سيني کوريشمه گن، قان ايله نيش سيستمى حقيدە تصورگه هم اېگه پمس اېديلر، چونکى آدم جسدۍ نى يارب کؤزيش فکرگه هم کېلمس اېدى. ابن سينا آدمنى تېکشيريب کؤرمسدن دوالش ممکن اېمسلېگى نى توشينردى. شونينگ اوچون او بوتون دنبادە بيرينچى و ايلک مرته مرده لرنى قازينى يارب، آدم تنه سى توزيليشى نى اؤرگنه باشلەدى. ابن سينا جوده کؤپ مطالعه قيلردى. او علم چؤقى لريگه مستقل اؤقيب-اؤرگنيش يؤلى بيلن يېتیب باردى. بو حقدە عالم نينگ اؤزى شوندهى دېب يازەدى: "اون ياشيمده قرآن کریم نى اؤرگنديم، بديعى ادبيات لرنى اؤقيب چيقديم. کېبين منطق علمى گه عايد کتابلرنى مطالعه قيليپ، مستقل روشده بو علم نينگ نازيک قره لرينى اؤزلاشتره بيلديم. شوندن سؤنگ طبابت علمى گه مراجعت قيليپ، کؤپلېب کتابلرنى اؤقيشگه توتينديم. قيسقه وقت ايچيده مېنينگ طبابت ساحه سيده گى بيليم-لريم و دوالش صنعتيم شوندهى سرحدلرگه ييتدى که، اوشه دوريننگ اېنگ حرمتلى حکيم لرى مېنينگ حضوريم گه مصلحت سورېب کېله باشلەديلر. مېن حکيم ليک عملياتى بيلن هم تينمى شغللنديم و نهايت مېن گه انسانلرنى دوالش علمى نينگ دروازه لرى کېنگ اچيلدى. بو وقتده پنگى گينه ۱۶ ياشگه تولگنديم. انه شو ياشيمده تونلرى اويقو، کوندوزلرى حلاوت نيمه ليگينى بيلمى فقط علم بيلن مشغول بؤلديم، انسان طبيعتى اؤز بيليم لرينى مستحکملش و علم يؤليده آغه باريش گه قى درجه ده قادر بؤلسه، مېن هم اوشه درجه گه حرکت قيليپ، تېر تۆکديم".

ابو على ابن سينانينگ آتى بوتون دنبادە گى اؤلمس متفکر و ييتوک بيليمدان لر بيلن بير قطارده توريب کېلماقده. او اؤرته آسيانينگ يېتکچى نماينده لرى و معرفت پرورلرى نينگ اېنگ ييريک وکيلى دير و طبيعت شناس و رياضى دان، فيلسوف و طبيب، ادبيات شناس و شاعر بو بير نېچه ته انسان پمس، بلکه بير انسان دير. طبيب لر آتە سى ابن سينا، بېکار و بې باش آدملر حقيده بوندهى دېب يازەدى: «بېکارچيلېک و عيش-عشرت نه فقط نادانليک که آليپ کېلەدى، بلکه عينى وقتده کسليک نينگ توغديرىشى گه هم سبب بؤلەدى».

ابن سينانينگ شاگردى ابو عبید جوزجانى يازيشيچه، علامه جسماً جوده يقوت بؤلسه ده، شهرمه- شهر يوريشى، کېچه-کوندوز تينيم بيلمەى ايشلشى، حتى حېسده باتيشى عالمنينگ سلامتۍ گه جدى تاثير کورستگن. ...

۲۵

ی: مای/ may	اخون شن: (أ=آرو/ārū)، (أ=اكن/ākin)، (خ=خاني/cāni، (بن= بنسۆ/ṣuay)، (خ=خنخ/çnĭ)، (ي=چير/čir،(ء=امضاء/imza، (ږ=ږان/zān)
هـ: هيم/him او مېخون وري...	
پوړۀ اوچېن بېک که مې کتاب کوچۀ عربي، دري او پښتو جبای ايوې اوزۀ او کلیمای بارای کومې نشې کدوا، حال يو کې عربي ديني علمس ياده ککستا جېبې شې او وري يو که پشه يان دري او پښتو جېبس مېکالنسا پېله وونتوال آين او زندگې کېن، پښتو او دري امۀ وطنس رسمي جبې شن، يو معنا داره کې رسمي تعليم پښتو دې يا درې جېدې کېن پا، نو ميسې آنتې عربي دينې علمس جېب، پښتو او دري وونتوال او رسمي جب شن، مې دې يو تار/ا با کې مې جبۀ کوچای بو کلیمه پشه يي جبې که ايوې شن، اېن او اغتۀ کوچۀ استعمال بېن. خو يۀ کتبۀ مې ضروري ايوې اوزۀ شړۀ(ث ح ذ ص ض ط ظ ع ف ق ء) اوچينې او يادکينې نشې بېوا. مې ايوې اوزنۀ مثلنسا اکوړ بل تارېدا:	
ث: ثنا/ sanā	
ح: حلوا/ hawā	
ذ: عذر/ ʕuzar	
ص: صحت/ sāhat	
ض: ضرورت/ zarurat	
ط: طعام/ Tʕām	
ظ: ظلم/ zulam	
ع: علم/ ʕlam	
ف: فايدا/ fayadā	
ق: قلم/ qalam	
ء: رئيس/ rais	
مې کتبس اي خاص صفتي يو شې که پشه يي جېبس اي خاص آواز(له) آنتې(ل) شکل(گرافيم) منجگېې که اچچان که آېې بو استعمال کېن بيج(که مې بارای آېې بحث با)	
هـ- د مولنيس وزارت، پشه يي نصاب(۶۰۱): نصبس مې کتبي (۱) صفت تې درېتان (۶) منگل صنف جان ۱۳۹۲هـ ش سالۀ چاپ بينچ او پشه يي جېبس منطقاتي مکتبۀ کوچۀ ونټن بينچ، اول صنفس کتبي ابدالخالق حسيني ليکوی شې که پشه يي جېبس آوزېلاينا حرفي اخون لړو بويا شن: [آ ا ب پ ت ټ ث ج چ ځ ح خ د ډ ږ ز ژ س ش ص ض ط ظ ع غ ف ق ک گ ل ل م ن و ه ء ی وو یی](۶:۷ پټک)	
مې نصاب کوچۀ پشه يي جېبس (۴۳) آوزنه شکلي اچن بيوي شن او ارکوتې آوزانتي مثال بې اچويا شن بغير(وو، یی) حرفۀ دې. نصبس مې کتبِنسا کوچۀ اي تکراري مشکل لين با، سې	